

НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Мацейків Т. І.

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Інститут педагогіки НАПН України

м.Київ, Україна

Сучасна система середньої освіти в Україні вимагає нових підходів до проблеми оновлення її змісту та вдосконалення засобів, форм і методів навчання. Найважливішою умовою духовного відродження України на тлі неоднозначних соціально-економічних і суспільно-політичних змін є визнання культури і освіти пріоритетною сферою соціально-економічного розвитку суспільства, адже історія людства є значною мірою історією розвитку культури.

Згідно з пріоритетами загальнолюдських цінностей, значущістю особистості в культурно-духовному й соціально-політичному розвитку суспільства цінність людини, насамперед, визначається її культурою. Ось чому, однією із найважливіших функцій школи сьогодні є культуротворча функція, яка полягає в розвитку особистісного світу дитини шляхом її зростання від індивідуального до духовно-практичного досвіду людства, у вихованні людини культури, громадянина держави, здатного до самовизначення і продуктивної творчої діяльності.

У контексті програми національної освіти, підгрунтя якої складають гуманістичні цінності поколінь, культура виступає засобом виховання людини XXI століття, з новим мисленням, новим поглядом на життя. Культурологічний зміст шкільного курсу історії, допомагаючи учням вступати до процесу художнього спілкування з іншими культурами, сприяє усвідомленню абсолютної універсальності національної культури, збагачує національними скарбами моральних та естетичних ідеалів.

Метою навчання історії в загальноосвітній школі є формування в учнів ідентичності та почуття власної гідності у результаті осмислення

соціального та морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії та культури України в контексті історичного процесу, ознайомлення учнів з духовними і культурними надбаннями та цінностями, історико-культурними традиціями українського народу і цивілізації в цілому; визначення, відбір і використання у процесі пошуку інформації про минуле різних видів історичних джерел, у тому числі текстових, візуальних та усних, артефактів, об'єктів навколишнього історичного середовища (музеїв, архівів, пам'яток культури та архітектури).

Компетентнісний підхід передбачає окреслення чіткого кола компетенцій, тобто необхідного комплексу знань, навичок, відношень та досвіду, що дозволяє ефективно здійснювати діяльність або певну функцію. Підхід визначається державою, установами або окремими особами, які організують той чи інший вид діяльності. Таким чином, відповідність загальної здатності учнів виконувати певну діяльність тим вимогам, які висуваються до її виконання, є ступенем компетентності учня.

Формування предметної компетентності на рівні предмета історії передбачає водночас із загальною історичною грамотністю учня розвиток його здатності вирішувати нестандартні завдання й проблеми, використовуючи здобуті знання з предмета. За такого підходу « вимірюються» не просто знання з історії, а « надпредметні» здатності, якості ,уміння критично мислити, висувати гіпотези й аргументовано їх доводити, працювати з історичними джерелами, критично ставитися до накопиченої інформації, дискутувати, тобто, компетентність учня у тій чи іншій галузі визначається умінням застосовувати здобуті знання і сформовані навички у кожній окремій ситуації. Як слушно зауважує Т.Смагіна, «бути компетентним –означає уміти мобілізувати у даній ситуації набуті знання і досвід. При обговоренні компетентності увага звертається на конкретні ситуації, в яких вони проявляються. Є сенс говорити про компетентність лише тоді, коли вони проявляються в якій- небудь ситуації; нереалізована компетентність, будучи потенцією, не є компетентністю [1,с.25].

Інтерес до проблем громадянського становлення особистості на сучасному етапі розбудови української держави зростає дедалі більше як у теоретичній, так і у практичній площині. Оновлення існуючого змісту і форм виховання учнівської молоді в сучасних умовах потребує значного переосмислення проблеми формування громадянськості молодого покоління. Як визначає О.В.Сухомлинська, «Нові підходи у вихованні, вимагають змін у побудові навчально-виховного процесу, їх нової логіки, які тісно пов'язані з проблемою мети виховання [2,с.22].

Історія України (10-11) класи як навчальний предмет відкриває значні можливості для формування громадянської компетентності старшокласників. Аналіз Державного стандарту освіти, навчальних програм і підручників свідчить, що в змісті навчального предмета є значні можливості для виділення, акцентування й засвоєння учнями цінностей. Серед вимог до навчальних досягнень учнів зазначено, зокрема, й необхідність розвитку умінь, навичок, формування відповідних емоційно-ціннісних орієнтацій. Навчальні програми й підручники надають учителю можливість використовувати активні форми й методи організації навчальних занять, що сприяють формуванню особистості учнів.

Зміст аксіологічної складової громадянської компетентності складають – емоції, почуття, ставлення, мотиви, установки, ціннісні орієнтації, цінності, якості тощо. Як особистісні якості, в яких проявляється громадянськість, науковці називають громадянську самосвідомість; почуття громадянської гідності; громадянський обов'язок; громадянська мужність. В переліку громадянських установок, ставлень, цінностей дослідники називають шанування прав людини і свободи особистості як абсолютної цінності; повагу до законів; визнання цінностей свободи, справедливості; лояльне і вимогливе ставлення до влади; активну громадянську позицію, впевненість у своїй спроможності впливати на життя суспільства; повагу до інтересів, прав, самобутності народів; міжкультурне взаєморозуміння, толерантність, поваги до національної культури, мови, традицій; віру в духовні сили свого народу, його

майбутнє, любов до України та рідного краю [3]. Серед громадянських ціннісних орієнтацій вчені називають шанобливе ставлення до Конституції України; позитивне ставлення до демократичного устрою державного життя, орієнтація на соціальну справедливість тощо. У дослідженні Ю.Олексіна громадянські мотиви описані досить докладно. Патріотизм, на його думку, включає любов до України, до рідного краю, поваги до її культури, почуття причетності до її історії, віру в духовні сили нації; відданість демократичним цінностям включає віру в них, прихильність до них і готовність їх захищати [4]. Зміст аксіологічної складової громадянської компетентності насичують емоції, почуття, мотиви, стійкі інтереси, установки, ставлення, ціннісні орієнтації, цінності, якості тощо.

Змістове наповнення громадянської компетентності має свої особливості на різних етапах освіти. На рівні старшої школи в контексті нашої теми він визначається наступним чином. Учень виявляє у поведінці та оцінках усвідомлення цінності людини як вищої соціальної цінності, повагу до її прав і свобод, закону; прагнення до суспільної справедливості, рівноправності, активну громадянську позицію і розуміння громадянського обов'язку; плюралізм, міжкультурне взаєморозуміння і толерантність; усвідомлення глобальної взаємозалежності і особистої відповідальності; патріотизм, повагу до національної історії, культури, мови, традицій.

Цільовими орієнтирами навчально-виховного процесу, спрямованого на формування ціннісно-емоційної складової громадянської компетентності особистості мають стати :

1. Гуманізм, в основі якого – повага і доброзичливість стосовно іншої людини, доброта як джерело почуття, дії і ставлення до навколишнього світу (В.Сухомлинський).

2. Відповідальність, як моральна готовність відповідати за свої думки і дії, співвідносити їх з можливими наслідками і відповідальність як усвідомлення і готовність до дотримання своїх обов'язків перед державою, суспільством, людьми і самим собою (М.Савчин, Г.Пустовіт).

3. Совісність як регулятивна основа всієї життєдіяльності людини (Г.Васнович).

4. Особистісний досвід учня як досвід вияву ним своїх особистих функцій-вибірковості, рефлексії, смислового самовизначення (І.Бех).

5. Почуття власної гідності як моральне самозбереження на основі емоційно- рефлексивної і позитивної установки на самоствердження та повагу до іншої людини.

6. Громадянскість як відчуття Батьківщини, нерозривного зв'язку з її долею.

Література:

1. Смагіна Т. М. Формування громадянської компетентності учнів в процесі навчання правознавства. Дис....канд. пед. наук. 13.00.02. – К., 2007. – 187 с.

2. Сухомлинська О. Ідеї громадянськості й школа в Україні. – Шлях освіти. – 1999. – № 4. – С. 20-25.

3. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. – Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 7-13.

4. Олексін Ю. П. Навчання вітчизняній історії як засіб формування рис громадянськості старшокласників: дис...кандидата пед. наук:13.00.02 / Олексін Ю. П. – К., 2006. – 179 с.